

JOHDANTO KÄÄNNÖKSIIN, LÄHTEET JA LYHENTEET

תּוֹרָה וְנְבִיאִים וְכִתּוּבִים

TOORA, PROFEETAT JA KIRJOITUKSET

TOORA: *Alussa, Nimet, Kutsui, Erämaassa, Sanat*

PROFEETAT: *Jehošua, Tuomarit, Šemuel, Kuninkaat, Ješajahu, Jirmejahu, Jehezqel, Kaksitoista*

KIRJOITUKSET: *Ylistykset, Sananlaskut, Ijgov, Ruuf, Laulujen laulu, Saarnaaja, Valitusvirret, Ester, Daniel, Ezra - Nehemja, Aikakirja*

Johanan Ben-Israel 2005 ☆ 5765 בן-ישראל יוחנן

17.06.2005

Copyright © Johanan Ben-Israel 2005

JOHDANTO

Nämä käännokseni Raamatun profeetoista eivät ole mitenkään virallisia eivätkä edes hyvää kirjasuomea. Kuitenkin toivon että ne voisivat heijastaa mahdollisimman suorasti ja aidosti alkuperäisen heprean kielen sanoja, sanontoja ja kielikuvia suomalaiselle lukijalle, niin että myös hepreaa taitamaton Raamatun tutkija pääsee sisälle profeettojen julistuksen ytimeen. Heprean taitoinen lukija saa käännosten sanakohtaisesta erittelystä irti paljon enemmänkin. Olen käsitellyt kaikki Qumranin kääreiden erot masoreettisen tekstin suhteen niissä kirjoissa joissa niitä on, esimerkiksi *'Pešer Havaqquq'*. Sen sijaan aramean kielisen *'Targum Onkelos'*-käännöksen erot olen jättänyt vain satunnaisten huomautusten varaan, koska se on pikemminkin juutalaiseen traditioon perustuva tulkinta tai selitys Raamatun tekstistä kuin tarkka käänno. Kuitenkin se pohjautuu nykyiseen masoreettiseen tekstiin, siis Jerusalemin temppelitradiitioon, toisin kuin esimerkiksi *'Septuaginta'* ja *'Vulgata'*-käännökset, joita en käännoksissäni käsittele.

Joissakin lyhyiden kirjojen käännoksissä on vielä jakeiden rakennekaavio, joka perustuu masoreettisten korkomerkkien hierarkiaan, sekä *'Targum Onkelos'*-teksti. Pitkiin kirjoihin en ole niitä kirjoittanut, vaikka käsitellenkin *'Targum Onkelos'*-käännöksen eroja suhteessa heprealaiseen masoreettiseen tekstiin.

Jokaisen jakeen jälkeen on sanaerittely, josta näkee sanojen muodot ja niihin mahdollisesti liitetyt etuliitteet ja päätteet. Jakeen jokainen sana on käsitelty kaavamaisesti samalla tavalla. Kaikista lyhenteistä on lista tässä liitteessä.

Raamatullisen heprean aikamuodoilla ei ole vastineita länsimaisissa kielissä, joissa aikamuodot ilmaisevat tekemisen ajankohtaa suhteessa nykyhetkeen. Heprean aikamuodoista perfekti (perf) ja konsekutiivinen imperfekti (co.impf) kuvaavat usein loppuun suoritettua tekemistä, erityisesti kertovassa tekstissä. Siksi olen kääntänyt ne systemaattisesti suomen menneen ajan aikamuodoilla, lähinnä suomen imperfektillä ja perfektillä, vaikka julistavassa yhteydessä varsinkin heprean perfektin voisi kääntää myös suomen preesensillä varmana tekemisenä nykyhetkessä. Heprean imperfekti (impf) ja konsekutiivinen perfekti (co.perf) kuvaavat usein jatkuvaa keskeneräistä tekemistä, joka jatkuu tulevaisuuteen, siksi olen kääntänyt ne suomen preesensillä, kun suomesta puuttuu futuuri, tai joskus konditionaalilla, koska varsinkin heprean imperfektiin liittyy joskus epävarmuutta julistavassa yhteydessä. Verbien aktiiviset partisiipit (akt.part) olen kääntänyt tapauskohtaisesti joko käytettyyn aikamuotoon sopivilla aktiivisilla verbimuodoilla tai sopivilla substantiiveilla. Heprean passiivinen

partisiippi (pas.part) vastaa usein suomen '-tu', '-ty' -päätteisiä verbimuotoja. Ilman prepositiota esiintyvät infinitiivit (inf) olen kääntänyt suomen infinitiivin perusmuodolla, preposition kanssa taas tapauskohtaisesti joko infinitiivin perusmuodolla tai sijapäätteisillä infinitiivimuodoilla. Imperatiivin (imp) ja jussiivin (jus) olen kääntänyt suomen imperatiivilla ja kohortatiivi-ilmauksissa (koh) käytän joko suomen imperatiivia tai 'tahtoa'-sanaa ikään kuin apuverbinä.

Haluan korostaa, että heprean verbimuotojen sanatarkka kääntäminen on tapauskohtaista ja muitakin käännösvaihtoehtoja on, varsinkin julistavassa tekstissä. Itse tutkiessasi heprealaista tekstiä, päädyt varmasti joissakin kohdissa toisenlaisiin tulkintoihin. Tässä sanatarkassa käännöksessäni olen kuitenkin noudattanut hyvin kaavamaista käännöstapaa selkeyden säilyttämiseksi ja jätän lukijalle mahdollisuuden tehdä omat tulkintansa ja johtopäätöksensä kunkin sanan ja jakeen kohdalla erikseen.

Substantiiveista ja adjektiiveista mainitaan juuri, jos se tunnetaan. Verbin esiintyminen Raamatun tekstissä koskee juuriverbin kaikkia vartaloita. Sanojen esiintyminen ja perusmuodon kirjoitusasu perustuvat pääsääntöisesti teokseen: Matti Liljeqvist: *Heprea-suomi, aramea-suomi Vanhan testamentin sanakirja*. Myös sanojen esiintymistä koskevat luvut olen ottanut yleensä kyseisestä teoksesta, mutta kuitenkin joissakin kohdissa olen noudattanut Even-Shoshanin heprealaisen Konkordanssin tulkintaa, sekä myös joissakin tapauksissa omaa eri teoksista luomaa tulkintaani.

Sanojen käännöksissä olen käyttänyt Liljeqvistin sanakirjan lisäksi kaikkia lähdeluettelossa mainitsemiani teoksia ja omaa harkintakykyä, jos lähteet mielestäni ovat olleet liian liberaaleja alkukielen merkitysten suhteen, esimerkkinä voisi mainita Havaquqin kirjan ensimmäisen sanan אֱלֹהִים. Liljeqvist jakaa sen kahteen eri sanaan (4610 ja 4611), joista jälkimmäinen merkitsee hänen mukaansa ennustusta. Itse tulkitse sanan, niin kuin se on Even-Shoshanin teoksessa, yhtenä sanana, joka tarkoittaa niin konkreettista kuin profetaalistakin taakkaa. Katso Liljeqvistin Johdanto, kappale 3 sivulla 6, heprean kielen käsitteiden konkreettisuudesta.

Haluan vielä korostaa, että kaikki luettelemani käännösvaihtoehdot eivät ole varsinaisesti sanan vastineita, vaan antavat – varsinkin hepreaa taitamattomalle – Raamatun tutkijalle selkeämmän kuvan heprean sanan merkitysvivahteista eri yhteyksissä.

Pyydän mitä nöyrimmin anteeksi kaikkia virheitä, puutteita ja epä johdonmukaisuuksia. En ole heprean kielen asiantuntia, vaan täysin itseopiskellut, mutta innostunut, amatööri. Barukh HaŠem! Haluan kuitenkin jakaa sitä kaikkea hyvää, mitä Herrani on leiviskäkseni uskonut.

Otan kiitollisuudella vastaan kaiken mahdollisen palautteen ja rakentavan kritiikin. Kaikki virheet pyrin korjaamaan ja päivittämään uuden version (internet-sivuille) niin pian kuin mahdollista. Palautteen ja kritiikin voi lähettää sähköpostin välityksellä. Voimassa oleva sähköpostiosoite on kotisivujeni etusivulla.

Copyright © Johanan Ben-Israel 2005. Saa kopioida ja käyttää vapaasti kaikenlaisiin heprean ja Raamatun opiskelu- ja opetustarkoituksiin. Ei saa myydä eikä käyttää minkäänlaisiin kaupallisiin tarkoituksiin.

LÄHTEET

- Aejmelaeus, Anneli: TÄYTTÄ HEPREAA. JOHDATUS VANHAN TESTAMENTIN HEPREAAAN. Kirjapaja, Helsinki 2003. 3. täysin uudistettu painos.
- BIBLIA HEBRAICA STUTTGARTENSIA. תורה נביאים וכתובים. Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, Saksa 1997.
- Brown, Francis: THE BROWN-DRIVER-GRIGGS HEBREW AND ENGLISH LEXICON. Hendrickson, USA 2004. 8. painos. (Perustuu teokseen, William Gesenius: HANDWÖRTERBUCH

ÜBER DAS ALTE TESTAMENT).

- Davidson, Benjamin: ANALYTICAL HEBREW AND CHALDEE LEXICON. Hendrickson, USA 1985.
- Delshad, Ester; Moisio, Rauha; Santala, Risto & Seppälä, Seppo (toim.): HEPREA-SUOMI SANAKIRJA. Suomen Karmel-yhdistys. Ari-paino, Saarijärvi 1981.
- Engel, Ivan: GRAMMATIK I GAMMALTESTAMENTLIG HEBREISKA. Almqvist&Wiksell, Nacka, Ruotsi 1987. 2. painos.
- Even-Shoshan, Abraham (toim.): קונקורדנציה חדשה לתנך. A NEW CONCORDANCE OF THE BIBLE. Thesaurus of the Language of the Bible. Hebrew and Aramaic. Roots, Words, Proper names, Phrases and Synonyms. קונקורדנציה חדשה. המלון החדש. Israel 2000. 5. painos.
- Har-Zahav, Tzvi (HEPREAN KIELIOPPI, 6-osainen).
• הר־זָהָב, צָבִי: דִּקְדוּק הַלְשׁוֹן הָעִבְרִית. הוצאת מחברות לספרות. תל-אביב ישראל 1956
Tel-Aviv, Israel 1956
- ISO RAAMATUN TIETOSANAKIRJA (3 osaa). Raamatun Tietokirja, Tikkurila 1972.
- Jastrow, Marcus: THE DICTIONARY OF THE TARGUMIM, THE TALMUD BAVLI AND YERUSHALMI, AND THE MIDRASHIC LITERATURE חירב. ת. א – Jerusalem, Israel 1903.
- JERUSALEM CROWN. כתר ירושלים. The Bible of the Hebrew University of Jerusalem. Jerusalem, Israel 2000.
- Klein, Ernst: A COMPREHENSIVE ETYMOLOGICAL DICTIONARY OF THE HEBREW LANGUAGE. Carta Jerusalem. The University of Haifa, Israel 1987.
- Liljeqvist, Matti: HEPREA-SUOMI, ARAMEA-SUOMI. VANHAN TESTAMENTIN SANAKIRJA. Aikamedia Oy, Saarijärvi 2004.
• מקראות גדולות. תרי עשר. ועליהם תרגום יונתן פירושי רש"י רד"ק רלב"ג ור' ישעיה מטראני מצודת דוד מצודת ציון וביאור הגרא ועוד נלוו אליהם תולדות אהרן מסורה גדולה מסורה קטנה ומנחת שי. הוצאת שוקן תל-אביב שנת תחר"ץ לפ"ק (Kaksitoista profeetta -osa rabbiinisesta Raamatusta)
- Ronning, Mirja: JOEL. OBADJA. HABAKUK. Jerusalemin Raamatuntutkijat Ky, Jerusalem, Israel 1996. 2. painos.
- Rosenthal, Franz: A GRAMMAR OF BIBLICAL ARAMAIC. Otto Harrassowitz, Wiesbaden, Saksa 1974. 4. painos.
- Strong, James: THE NEW STRONG'S EXPANDED DICTIONARY OF BIBLE WORDS. Thomas Nelson, USA 2001.
- Tarmon, Asher & Uval, Ezri (suomeksi toim. Seppo & Paula Seppälä): HEPREAN VERBITAULUKOT. Uusi laajennettu laitos. Tamir, Jerusalem, Israel 1998. 4. painos.
- Young, Robert: YOUNG'S ANALYTICAL CONCORDANCE TO THE BIBLE. Hendrickson, Peabody, USA 2004.
- Unger, Merrill F.: RAAMATUN LUKIJAN KÄSIKIRJA. Raamatun Tietokirja, Vantaa 1986, uudistettu laitos.

LYHENTEET

מ	Masoreettinen pohjateksti JERUSALEM CROWN -Raamatusta
L	Ero BIBLIA HEBRAICA STUTTARTENSIA -Raamatun tekstissä
Q	Ero Qumranin Kuolleen meren kääroissä (BIBLIA HEBRAICA STUTTARTENSIA)
ט	Ero aramean kielisessä Targum Onkelos -käännöksessä
כתיב	כתיב ketiv, sanan alkuperäinen kirjoitettu muoto tekstissä
קרי	קרי qere, sanan perinteinen luettu muoto Jerusalemin temppelin lukutraditiossa
תקון	תקון soferim, suulliseen traditioon perustuvat kirjanoppineiden korjaukset alkuperäiseen ketiv-tekstiin, joista ei kuitenkaan ole mitään käsikirjoituksia todisteena
°	reunahuomautuksen viite-merkki
.	piste erottaa kieliopilliset lyhenteet toisistaan samassa kokonaisuudessa
?	epävarma
&	ja
/	ja, tai, ja tai, sekä että
—	maqfey-yhdysviiva, sana muodostaa painotuksellisen kokonaisuuden seuraavan sanan kanssa
-	käännösrivin alussa kun kyseessä on ero masoreettiseen tekstiin nähden, yleensä Qumran tai Targum
-	ei huomioida käännöksessä tai sisältyy seuraavaan sanaan
+	yhden sanan sisällä erotetut osat, etuliitteet ja päätteet
<x>	sanan esiintyminen x kertaa Raamatun tekstissä kulmasuluissa
{ }	sanan juuri ja johdannaisvartalot aaltosuluissa
[ ]	ei välttämättä tarvitse kääntää hakasuluissa
•	korkomerkin numero
abs	status absolutus, absolutusmuoto, substantiivin ja adjektiivin itsenäinen perusmuoto
adv	adverbi, ajan määre
adj	adjektiivi, laatusana
af	aloitusformeli, lauseen alussa käytetty erityinen sanan aloitusmuoto
akt.part	aktiivinen verbin partisiippi, suomessa -va, -vä -päätteinen muoto
ap	lyhennetty muoto
aram	aramean kieli, arameaksi, aramealainen
art	määräinen artikkeli, edeltä tunnettu asia
co	konsekutiivinen verbimuoto
co.impf	konsekutiivinen imperfekti, indikatiivin aikamuoto, kuvaa menneessä ajassa loppuun suoritettua tekemistä
co.perf	konsekutiivinen perfekti, indikatiivin aikamuoto, kuvaa usein jatkuvaa tai tulevaisuuteen sijoittuvaa tekemistä
cst	status constructus, konstruktimuoto, substantiivin ja adjektiivin rakennemuoto, genetiivin omistettava
cst.det	konstruktimuodon näköinen määräinen rakennemuoto, johon liitetään persoonapäätte
d	duaali, kaksikko, substantiivin kaksoismuoto
dem	demonstratiivipronomini
det	määräisessä muodossa oleva sana, johon liitetty joko artikkeli tai persoonapäätte
en	energeettinen objektipäätte
f	feminiini, naispuolinen sanan suku tai muoto
fr	sanonta, fraasi
gen	genetiivi, omistusmuoto, omistaja on genetiivirakenteessa usein määräisessä muodossa
hepr	heprean kieli, hepreaksi, heprealainen
hif	hif'il, verbin aktiivinen kausatiivivartalo
hit	hitpa'el, verbin refleksiivinen intensiivivartalo
hitpalpel	hitpalpel, verbin refleksiivinen intensiivivartalo
hitpolel	hitpolel, verbin refleksiivinen intensiivivartalo
hof	hof'al & huf'al, verbin passiivinen kausatiivivartalo
huom	huomaa, huomio!
ilm	ilmeisesti
imp	imperatiivin imperfekti, käskymuoto
impf	imperfekti, futuuri, indikatiivin aikamuoto, kuvaa usein jatkuvaa tai tulevaisuuteen sijoittuvaa tekemistä
inf	infinitiivi, verbin perusmuoto
int.ky	interrogatiivipronomini, kysymyssana
jus	jussiivin imperfekti, verbin käskymuodon kaltainen
ki	kieltosana, kielteinen
kielt	sanan merkitys kielteisessä yhteydessä
koh	kohortatiivin imperfekti, ilmaisee halua tehdä jotakin

koll	kollektiivinen, ilmaisee joukkoa, käännetään usein monikolla
konj	konjunktio ym. usein sivulauseen aloittava sana
korr	korruptoitunut sana, kirjoitus- ym. virhe
ks	katso
kuv	kuvaannollinen merkitys
ky	kysymyssana, kysymyspartikkeli etuliite
luk	lukusana, taipuu adjektiivin tavoin
m	maskuliini, miespuolinen sanan suku tai muoto
mm	muun muassa, mm.
mo	monikko, monikollinen
mo1	monikon ensimmäinen persoona
mo2f	monikon toisen persoonan feminiini
mo2m	monikon toisen persoonan maskuliini
mo3f	monikon kolmannen persoonan feminiini
mo3m	monikon kolmannen persoonan maskuliini
n	erisnimi, kansallisuus ym.
nif	nif'al, verbin passiivinen perusvartalo
obj	objektin merkki, ilmaisee tekemisen kohteen
op	objektipääte, objektsuffiksi, liitetään verbin loppuun ja ilmaisee tekemisen kohdepersoonan
P	avoin kappalejako (פ) Jerusalem Crown -Raamatussa
part	partisiippi verbistä, katso akt.part ja pas.part
partk	partikkeli, jokin pikkusana
pas.part	passiivinen verbin partisiippi, suomessa usein -tava, -tävä, -tu tai -ty -päätteinen muoto
perf	perfekti, preteriti, indikatiivin aikamuoto, kuvaa menneessä ajassa loppuun suoritettua tekemistä
pg	nun tai he paragogicum, verbimuodon loppuun liitetty nun tai he-kirjain, ei varsinaisesti merkitystä
pi	pi'al, verbin aktiivinen intensiivivartalo
pilpel	pilpel, verbin aktiivinen intensiivivartalo
poal	po'al, verbin passiivinen intensiivivartalo
poel	po'el, verbin aktiivinen intensiivivartalo
polal	polal, verbin passiivinen intensiivivartalo
polel	polel, verbin aktiivinen intensiivivartalo
pre	prepositio, vastaa suomen sijapäätteitä, esim. -ssa, -ssä, -lla, -llä, -lle, -ksi, -na, -nä jne.
pro	persoonapronomini, pronomini
pp	persoonapääte, persoonasuffiksi, vastaa suomen omistus-päätteitä -ni, -si, -nsa, -nsä jne.
pu	pu'al, verbin passiivinen intensiivivartalo
pulal	pulal, verbin passiivinen intensiivivartalo
qal	pa'al, verbin aktiivinen perusvartalo
Qum	Qimranin käärot (esimerkiksi Pešer Havaqquq)
r	sanan juuri, juurikonsonantit
rel	relatiivipronomini, joka, mikä yms.
S	suljettu kappalejako (ס) Jerusalem Crown -Raamatussa
subs	substantiivi, nimisana, esineet ja aineet
suun	suuntaa ilmaiseva pääte
t	tai
Targ	Targum Onkelos, aramean kielinen selittävä käännös
tifal	tif'al, hyvin harvinainen verbivartalo
Tiq sof	Tiqqun soferim, suulliseen traditioon perustuva kirjanoppineiden korjaus
us	usein
vah.partk	vahvistava, korostava partikkeli
vrt	vertaa, vrt.
y	yksikkö
y1	yksikön ensimmäinen persoona
y2f	yksikön toisen persoonan feminiini
y2m	yksikön toisen persoonan maskuliini
y3f	yksikön kolmannen persoonan feminiini
y3m	yksikön kolmannen persoonan maskuliini
yl	yleensä
ym	ynnä muuta, ynnä muuta sellaista, ym., yms.

FONTIT

Perusfontti:	Arial
Suomalainen käännösteksti:	Century Gothic
Heprealainen masoreettinen teksti:	HHebrew Heavy
Masoreettisen tekstin korkomerkit	SIL Ezra (& HHebrew Heavy)
Aramealainen Targun-teksti:	HHebrew Heavy